

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КОЛОМІЄЦЬ ВАДИМ ЮРІЙОВИЧ

УДК 343.615

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАПОДІЯННЯ ТІЛЕСНИХ
УШКОДЖЕНЬ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дніпро – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, доцент

Шаблистий Володимир Вікторович,

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ,

професор кафедри кримінального права

та кримінології факультету підготовки фахівців

для органів досудового розслідування.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук,

старший науковий співробітник

Назимко Єгор Сергійович,

Донецький юридичний інститут МВС України,

перший проректор;

кандидат юридичних наук, доцент

Коваленко Андрій Васильович,

Національна академія внутрішніх справ,

докторант.

Захист відбудеться 24 квітня 2019 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.04 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26.

Автореферат розіслано 22 березня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ф. Примаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Закріплене у ст. 3 Конституції України положення про визнання здоров'я людини однією з найвищих соціальних цінностей в державі знайшло відображення у вітчизняному законодавстві, будь-які порушення якого визнаються злочинами та кримінальними проступками в межах Розділу II Особливої частини КК України. Це пояснюється тим, що посягання життя та здоров'я людини завжди у будь-якій країні будуть визнані злочинними. Одними з таких є злочини, пов'язані з заподіянням тілесних ушкоджень (ст.ст. 121–125, 128 КК України), сучасна практика застосування яких характеризується зниженням як показників зареєстрованих кримінальних проваджень, так й засуджених осіб.

Так, за даними Генеральної прокуратури України у 2013 році за ст.ст. 121–125, 128 КК України обліковано 59337 злочинів, з яких вручено повідомлення про підозру 28925 особам; у 2014 році – 45810–22135 злочинів; у 2015 році – 41420–17987 злочинів; у 2016 році – 36318–16300 злочинів; у 2017 році – 29714–17478 злочинів; у 2018 році 59337–28925 злочинів.

За даними Державної судової адміністрації України у 2013 році за ст.ст. 121–125, 128 КК України засуджено 13019 осіб; у 2014 році – 10567 осіб; у 2015 році – 7776 осіб; у 2016 році – 6022 особи; у 2017 році – 5269 осіб; у 2018 році – 4535 осіб.

Слід зазначити, що ст.ст. 121–125, 128 КК України законодавцем визначено як злочини із матеріальним складом, наслідки яких, здебільшого, визначаються згідно з наказом МОЗ України № 6 від 17.01.1995 р., яким затверджено Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Цей нормативно-правовий акт за більш ніж двадцять років його застосування жодного разу не змінено чи доповнено, не дивлячись на значний прогрес розвитку наук про людину, що є однією з проблем належної кримінально-правової охорони її здоров'я.

Законом України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» ст. 121 та ст. 123 КК України з 11 січня 2018 року зазнали суттєвих змін, проте підписана, але нератифікована Україною Конвенція стала лише ще однією проблемою належної кримінально-правової охорони тілесної недоторканності людини.

Різні аспекти кримінальної відповідальності за злочини проти життя та здоров'я людини постійно є предметом досліджень різних вчених. Серед них слід відзначити праці М. І. Бажанова, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, П. С. Берзіна, В. І. Борисова, Б. М. Головкина, Н. О. Гуторової, В. К. Грищука,

О. О. Дудорова, А. В. Коваленка, І. М. Копотуна, О. М. Костенка, Т. Є. Леоненко, О. М. Литвинова, В. А. Мисливого, А. А. Музики, Є. С. Назимка, В. О. Навроцького, М. І. Панова, Є. О. Письменського, В. Ф. Примаченка, В. В. Сташиса, А. В. Савченка, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. П. Тихого, В. О. Тулякова, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, В. В. Шаблистога, Н. М. Ярмиша, О. Н. Ярмиша та ін.

Після 2001 року в Україні на рівні дисертацій слід відзначити роботи А. В. Байлова «Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, вчинені в стані сильного душевного хвилювання» (м. Харків, 2004 р.); Н. В. Уварову «Кримінальна відповідальність за злочини проти життя та здоров'я особи, учинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.); О. М. Храмцова «Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення охорони особи від насильства» (м. Харків, 2015 р.); О. Б. Сибалю «Кримінально-правова характеристика заподіяння шкоди життю та здоров'ю особи під час зайняття спортом» (м. Київ, 2015 р.); Л. А. Наконечну «Насильство як наскрізне кримінально-правове поняття» (м. Львів, 2016 р.); О. В. Лахову «Кримінальна відповідальність за заподіяння умисних легких тілесних ушкоджень, побоїв, мордувань» (м. Дніпро, 2017 р.). Також К. В. Катеринчук у 2018 році опублікувала монографію «Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики».

Як бачимо, проблеми кримінально-правової охорони здоров'я людини розглядались або комплексно, або фрагментарно, тоді як тілесна недоторканність людини окремо не виділялась та не досліджувалась.

Отже, значна поширеність посягань на тілесну недоторканність людини в Україні, недостатня теоретична розробленість проблеми кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень, а також недосконалість ст.ст. 121–125, 128 КК України, і як наслідок їх неефективне застосування судами та правоохоронними органами зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі кримінального права та кримінології ДДУВС відповідно до: Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2020 року, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011 р.; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16.03.2015 р. № 275 (п. 7.24 додатку 7, п. 9.8 додатку 9); Переліку пріоритетних напрямів наукових досліджень ДДУВС та кафедр, відповідальних за їх розробку, затвердженого наказом ректора «Про забезпечення розробки пріоритетних напрямів наукових досліджень ДДУВС на 2015-2019 рр.» № 220 від 29.04.2016

р.; п. 3.6 Плану проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт ДДУВС на 2019 р., схваленого вченою радою цього закладу вищої освіти (протокол № 4 від 27.12.2018 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є вдосконалення теоретичних положень кримінального права в частині відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень, напрацювання напрямів удосконалення ст.ст. 121–125, 128 КК України та відповідної правозастосовної практики.

Для досягнення поставленої мети сформульовано такі задачі:

- провести історико-правовий аналіз витоків та сучасного стану кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини;
- встановити соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень;
- визначити об'єкт складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень;
- охарактеризувати об'єктивну сторону складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень;
- проаналізувати ознаки суб'єкта злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень;
- розкрити суб'єктивну сторону складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень;
- встановити особливості кваліфікації злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень;
- дослідити зарубіжний досвід кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства з кримінально-правової охорони тілесної недоторканності людини та відповідної правозастосовної практики.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері кримінально-правової охорони життя та здоров'я людини.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень.

Методи дослідження. У дисертації використано такі методи дослідження: *діалектичний метод* – надав можливість простежити взаємозв'язок наслідку у вигляді тілесного ушкодження як злочину проти здоров'я людини та злочинів, вчинення яких створює загрозу заподіяння шкоди іншим об'єктам кримінально-правової охорони (у всьому дослідженні); *метод історико-правового аналізу* – при вивченні витоків та сучасного стану кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини (підрозділ 1.1); *юридично-технічний метод* – надав можливість провести кримінально-правову характеристику злочинів, пов'язаних із заподіянням

тілесних ушкоджень (розділ 2); *метод системного аналізу* використано при встановленні особливостей кваліфікації злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень та розробці критеріїв їх відмежування від суміжних злочинів і правопорушень (підрозділ 3.1); *порівняльно-правовий метод* сприяв узагальненню позитивного зарубіжного досвіду кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини та пошуку шляхів його використання у вітчизняному законодавстві (підрозділ 3.2); *метод правового моделювання* – при формулюванні пропозицій щодо вдосконалення законодавства з кримінально-правової охорони тілесної недоторканності людини та відповідної правозастосовної практики (у всій дисертації); *метод статистичного інтерв'ювання* – при опитуванні працівників правоохоронних органів щодо досліджуваної проблеми (розділи 2 та 3); *метод узагальнення* – при опрацюванні результатів аналізу емпіричної бази та точок зору учених (у всьому дослідженні) та ін.

Емпіричну базу дисертації становлять статистичні дані ДСА України за період 2013–2017 рр. щодо кількості засуджених осіб за вчинення злочину, передбаченого ст.ст. 121–125, 128 КК України; статистичні дані Генеральної прокуратури України щодо кількості облікованих таких злочинів та осіб, яким за їх вчинення повідомлено про підозру; результати вивчення електронних копій обвинувальних вироків з Єдиного державного реєстру судових рішень (543 всього) та результати анкетування 765 працівників Національної поліції.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним з перших в науці кримінального права України комплексних монографічних досліджень, у якому розглянуто проблему кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень в межах Розділу II Особливої частини КК України. В результаті проведеної роботи сформульовано висновки та положення, що виносяться на захист:

вперше:

- доведено, що видовим об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 121–125, 128 КК України, виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону здоров'я особи, а основним безпосереднім об'єктом – суспільні відносини, що забезпечують охорону тілесної недоторканності людини;

- на виконання Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, запропоновано встановити кримінальну відповідальність на рівні кваліфікованих складів за тяжке та середньої тяжкості тілесне ушкодження, вчинене з мотивів статевої приналежності;

удосконалено:

- доктринальне положення щодо доцільності виключення зі ст. 121 КК України каліцтва статевих органів як можливого наслідку тяжкого тілесного ушкодження;

- положення науки кримінального права щодо доцільності проведення постійних пошуків удосконалення кримінально-правового забезпечення життя та здоров'я людини;

- твердження про те, що злочини, передбачені ст.ст. 121–125, 128 КК України, можуть бути вчинені лише шляхом дії; бездіяльність свідчить про наслідки або спосіб вчинення інших злочинів навіть при законодавчій вказівці на діяння у частинах других цих статей;

дістали подальшого розвитку:

- положення щодо критеріїв відмежування злочинів, передбачених ст. 121–125 128 КК України, від суміжних злочинів, кримінальних проступків та адміністративних правопорушень, в першу чергу за такими ознаками, як наслідки, розмір і вид покарання за їх вчинення;

- твердження про те, що ознаки конкретних складів злочинів можуть розкриватись в інших нормативно-правових актах (бланкетні кримінально-правові диспозиції), рівень яких має відповідати закону, а тому Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень потребують вдосконалення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані у:

- *правотворчості* – як основа для розробки законопроектів щодо покращення стану кримінально-правового забезпечення тілесної недоторканності людини;

- *правозастосовній діяльності* – для удосконалення практики застосування ст.ст. 121–125, 128 КК України слідчими Національної поліції;

- *науковій роботі* – при подальшому дослідженні проблеми законодавчого забезпечення охорони життя та здоров'я людини;

- *навчальному процесі* – як допоміжний матеріал в освітньому процесі при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право» та «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства». (акт впровадження в освітній процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 10.02.2019 р.).

Апробація результатів дисертації. Положення дисертації, що складають наукову новизну та висновки практичного характеру, апробовано під час виступів на наступних наукових форумах: круглому столі «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства» (м. Київ, 28 лист. 2013 р.); міжнародній науковій конференції студентів та аспірантів «Четверті харківські кримінально-правові читання» (м. Харків, 16–17 травня 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права» (м. Дніпро, 25 травня 2018 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції

«Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції» (м. Дніпро, 30 жовтня 2018 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 10 праць, 4 – статті у виданнях включених до переліку наукових фахових видань України, 2 – у періодичних наукових виданнях інших держав за профілем дисертації, 4 – тези доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, з яких: основний текст – 198 сторінок, список використаних джерел (198 найменувань) – 22 сторінки, додатки – 5 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** наведено дані щодо актуальності теми, її зв'язку з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету та задачі, визначено об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи, використані в дисертації, сформульовано наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, вказано на апробацію та публікації результатів дослідження, структуру і обсяг роботи.

Розділ 1 «Історико-правовий розвиток та соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень» містить два підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Витоки та сучасний стан кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини»* досліджено більшість правових пам'яток, що були направлені на захист здоров'я людини та діяли на території сучасної України. Виділено періодизацію витоків і сучасного стану кримінально-правового забезпечення тілесної недоторканності людини.

Дослідження сучасного стану кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини дозволяє констатувати, що він не відповідає Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, у зв'язку із чим запропоновано встановити кримінальну відповідальність на рівні кваліфікованих складів за тяжке та середньої тяжкості тілесне ушкодження, вчинене з мотивів статевої приналежності.

У *підрозділі 1.2 «Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень»* встановлено, що криміналізація діяння у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень відповідає таким підставам криміналізації суспільно небезпечних діянь: є суспільно небезпечним; є типовим та достатньо розповсюдженим; має певну динаміку розповсюдження; потребує впливу кримінально-правовими заходами; система кримінальної

юстиції в протидії з цим діянням має відповідні можливості та матеріальні ресурси; позитивні наслідки його криміналізації явно переважають негативні; на багатьох етапах розвитку це діяння було кримінально караним, а така караність підтримується суспільством. Крім того, вказані небезпечні діяння відповідають принципам криміналізації, які є правилами законодавчої техніки, у зв'язку з чим наведено додаткові аргументи на користь неможливості віднесення будь-якого з них до кримінальних проступків.

Розділ 2 «Об'єктивні та суб'єктивні ознаки злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Об'єкт складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень»* здобувачем підтримано основну концепцію щодо об'єкта злочину – суспільні відносини. Доведено, що безпосереднім основним об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 121–125, 128 КК України, у широкому розумінні (або так званім видовим об'єктом) виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону здоров'я особи, а у вузькому (основний безпосередній об'єкт) – суспільні відносини, що забезпечують охорону тілесної недоторканості людини. Додатковим обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого), виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону життя людини. Додатковим факультативним об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 121–125, 128 КК України, досить часто виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону честі та гідності особи.

У підрозділі 2.2 *«Об'єктивна сторона складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень»* встановлено прояви в об'єктивній дійсності дій, що призводять до настання тілесних ушкоджень певного виду. Обов'язковими елементами абсолютно всіх складів злочину, передбачених ст.ст. 121–125, 128 КК України, є діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між ними. В науці кримінального права прийнято вважати, що злочини, передбачені ст.ст. 121, 122, 125, 128 КК України, можуть бути вчинені як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності, а злочини, передбачені ст. 123 та ст. 124, – виключно шляхом дії. В той же час підтримана позиція, що всі злочини у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень можуть бути вчинені тільки шляхом дії. Встановлено, що для цієї групи злочинів обов'язкові суспільно небезпечні наслідки у вигляді заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень, а для суспільно небезпечного діяння у вигляді заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що спричинило смерть потерпілого – смерть потерпілого. Між наслідками та суспільно небезпечним діянням має бути причинно-наслідковий зв'язок для кваліфікації діяння за будь-якою зі ст.ст. 121–125, 128 КК України.

Спосіб є обов'язковим елементом об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 121 КК України – умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення. Злочини, передбачені ст. 123 та ст. 124 КК України, можуть бути вчинені виключно в певній обстановці.

Доведена доцільність виключення зі ст. 121 КК України каліцтва статевих органів як можливого наслідку тяжкого тілесного ушкодження через неможливість їх встановлення ні на науковому, ні на правотворчому, ні на правозастосовному рівнях.

У підрозділі 2.3 «Суб'єкт злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень» аргументовано, що суб'єктом злочинів у вигляді умисного заподіяння тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ст. 121 та ст. 122 КК України) є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці 14-ти років. Суб'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 121–125, 128 КК України, є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці 16-ти років. Встановлено, що типовим кримінологічним портретом особи, яка вчинила злочин у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень, є громадянин України чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, працездатний, який на момент вчинення злочину ніде не працював і не навчався, має повну загальну середню освіту, раніше не судимий.

У підрозділі 2.4 «Суб'єктивна сторона складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень» досліджено вину, мотив, мету й емоційний стан злочинів, передбачених ст.ст. 121–125 КК України. Аргументовано, що суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується виключно умисною формою вини (вид умислу: як прямий, так і непрямої), а злочину у вигляді необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження – виключно необережною (вид необережності: як злочинна самовпевненість, так і недбалість).

Мотиви заподіяння тілесних ушкоджень, окрім злочинів, передбачених ч. 2 ст. 121 та ч. 2 ст. 122 КК України, носять факультативний характер. Заподіяння відповідної тяжкості тілесних ушкоджень з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості – обов'язковий.

Мета є обов'язковою ознакою для складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 121 КК України (умисне тяжке тілесне ушкодження вчинене з метою залякування потерпілого або інших осіб), та ч. 2 ст. 122 КК України (умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, вчинене з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій). Емоційний стан – обов'язкова юридична ознака суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 123 КК України.

Розділ 3 «Спеціальні питання кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень» складається із двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Особливості кваліфікації злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень» дисертантом розвинуто положення щодо критеріїв відмежування злочинів, передбачених ст. 121–125 128 КК України, від суміжних злочинів, кримінальних проступків та адміністративних правопорушень в першу чергу за такими ознаками, як: наслідки, розмір і вид покарання за їх вчинення; твердження про те, що ознаки конкретних складів злочинів можуть розкриватись в інших нормативно-правових актах (бланкетні кримінально-правові диспозиції), рівень яких має відповідати закону, а тому Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень потребують вдосконалення.

У підрозділі 3.2 «Зарубіжний досвід кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини» досліджено КК Республіки Вірменія, Республіки Азербайджан, Республіки Білорусь, Грузії, Республіки Казахстан, Киргизької Республіки, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Таджикистан, Республіки Туркменістан, Республіки Узбекистан, Естонської Республіки, Австралії, Республіки Австрія, Аргентинської Республіки, Королівства Бельгія, Республіки Болгарія, Королівства Данія, Держави Ізраїль, Королівства Іспанія, Китайської Народної Республіки, Республіки Корея, Королівства Нідерланди, Королівства Норвегія, Республіки Польща, Турецької Республіки, Федеративної Республіки Німеччина, Французької Республіки та Японської Держави.

Встановлено норми подібності та відмінності між КК України та зарубіжними кримінальним законодавством: в більшості кримінальних законів країн пострадянського простору категорію «тілесне ушкодження» певного ступеня тяжкості замінено на «шкода здоров'ю»; доведено недоцільність такої диференціації в КК України. Досвід КК інших держав надав змогу якісно доповнити авторські редакції ст.ст. 121–122 КК України.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у вдосконаленні теоретичних положень кримінального права в частині відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень, напрацюванні можливих напрямів удосконалення ст.ст. 121–125, 128 КК України та відповідної правозастосовної практики, зокрема:

1. Проведення історико-правового аналізу витоків і сучасного стану кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини дозволило вести мову про їх певні періоди:

- початковий (IX – XVI ст.ст.) – включає у себе зародження та розвиток перших норм, що встановлювали та регулювали кримінальну відповідальність за нанесення тілесних ушкоджень. Характеризується класовою нерівністю,

жорсткими покараннями для нижчих верств населення та доволі лояльними для вищих. Спостерігається певна еволюція норм від «Руської правди» до Статутів ВКЛ. Період пов'язаний з існуванням Київської Русі та ВКЛ;

- інтенсивного розвитку та переосмислення (XVI – початок XX ст.) – характеризується переглядом з боку законодавця основоположних ідей в зазначеній сфері, які врешті-решт вилились в Уложення 1903 року, в якому людина розглядалася як особистість. Суттєво доопрацьовані поняття та види тілесних ушкоджень, уявлення про необхідну оборону, переосмислення системи покарань тощо;

– радянський (початок XX – кінець XXI ст.). Характеризується спрощенням норм, що існували в Російській імперії, виключенням багатьох положень, однак в той же час – їх лаконізмом, подальшою еволюцією системи покарань та уявлень про види тілесних ушкоджень;

– сучасний (кінець XX ст. – наш час). Характеризується перейманням радянського досвіду з частковою модернізацією норм під вимоги сучасності. Доопрацьовані положення у сфері відмежування тілесних ушкоджень.

2. Встановлено соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень шляхом відповідності таким підставам криміналізації суспільно небезпечних діянь, як: суспільна небезпечність; типовість та достатня розповсюдженість; наявність певної динаміки розповсюдження; потребує впливу кримінально-правовими заходами; система кримінальної юстиції в протидії з цими діяннями має відповідні можливості та матеріальні ресурси; позитивні наслідки їх криміналізації явно переважають негативні; на багатьох етапах розвитку це діяння було кримінально караним, а така караність підтримується суспільством.

3. Визначено об'єкт складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень: видовим об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 121–125, 128 КК України, виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону здоров'я людини, а основним безпосереднім об'єктом – суспільні відносини, що забезпечують охорону тілесної недоторканості людини. Додатковим факультативним об'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 121–125, 128 КК України, досить часто виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону честі та гідності особи.

4. Охарактеризовано об'єктивну сторону складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень: обов'язковими елементами абсолютно всіх складів злочинів, передбачених ст.ст. 121–125, 128 КК України, є діяння, суспільно небезпечні наслідки та причинний зв'язок між ними. Доведено, що всі злочини у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень можуть бути вчинені тільки шляхом дії.

5. Проаналізовано ознаки суб'єкта злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень: суб'єктом злочинів у вигляді умисного заподіяння тяжких

або середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ст.ст. 121–122 КК України) є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці 14 років; суб'єктом злочинів, передбачених ст.ст. 123–125, 128 КК України, – фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці 16 років. Встановлено, що соціально-демографічна характеристика особи, яка вчинила злочин у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень, має такий вигляд – громадянин України чоловічої статі у віці від 30 до 50 років, працездатний, який на момент вчинення злочину ніде не працював і не навчався, має повну загальну середню освіту, раніше не судимий.

6. Розкрито суб'єктивну сторону складів злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень: суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст.ст. 121–125 КК України, характеризується виключно умисною формою вини (вид умислу – як прямий, так і непрямий умисел), а злочину у вигляді необережного тяжкого або середньої тяжкості тілесного ушкодження – виключно необережною (вид необережності – як злочинна самовпевненість, так і недбалість).

7. Встановлено особливості кваліфікації злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень: ці суспільно небезпечні діяння у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень містять свої унікальні ознаки та риси, що відмежовують їх від схожих злочинів та адміністративних правопорушень, в першу чергу за такими ознаками, як наслідки, розмір і вид покарання за їх вчинення.

8. Досліджено зарубіжний досвід кримінально-правового забезпечення охорони тілесної недоторканності людини: КК України в частині встановлення кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень має ряд спільних рис з КК країн пострадянського простору, особливо в частині поділу тілесних ушкоджень на три види.

9. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства із кримінально-правової охорони тілесної недоторканності людини та відповідної правозастосовної практики:

Стаття 121. *Умисне тяжке тілесне ушкодження*:

1. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, – карається...

2. Умисне тяжке тілесне ушкодження:

- 1) вчинене способом, що має характер особливого мучення;
- 2) вчинене групою осіб;
- 3) з метою залякування потерпілого або інших осіб чи примусу до певних дій;

4) з мотивів расової, національної, релігійної нетерпимості або з мотивів статевої приналежності;

5) вчинене на замовлення;

6) з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення;

7) вчинене способом, небезпечним для життя чи здоров'я багатьох осіб;

8) вчинене по відношенню двох чи більше осіб;

9) вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116–118 цього Кодексу, та тяжких тілесних ушкоджень, передбачених ст. 123 та ст. 124 цього Кодексу, –

карається...

3. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене при сукупності двох чи більше обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2, або таке, що спричинило смерть потерпілого, –

карається...

Стаття 122. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження:

1. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у ст. 121 цього Кодексу, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності не менш як на одну третину, –

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені:

1) з метою залякування потерпілого або інших осіб чи примусу до певних дій;

2) з мотивів расової, національної, релігійної нетерпимості або на ґрунті статевої приналежності;

3) способом, що має характер особливого мучення;

4) відносно двох чи більше осіб;

5) вчинене групою осіб;

6) заподіяне в ході масових безладів, –

караються...

3. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, вчинене при сукупності двох чи більше обтяжуючих обставин, передбачених ч. 2, –

карається...

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Коломієць В. Ю. Особливості наслідків злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень (ст.ст. 121–125, 128 КК України). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2016. Вип. 6-2. Т. 2. С. 112–117.

2. Коломієць В. Ю. Об'єкт злочинів, пов'язаних із заподіянням тілесних ушкоджень (ст.ст. 121–125, 128 КК України). *Юридичний бюлетень*. 2017. № 5. С. 167–171.

3. Коломієць В. Ю. Особенности квалификации преступлений, связанных с причинением телесных повреждений в Украине. *Право и политика: научно-методический журнал*. 2017. № 3. С. 39–42.

4. Коломієць В. Ю. Соціальна обумовленість кримінальної відповідальності за посягання на тілесну недоторканість. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 3. С. 108–115.

5. Коломієць В. Ю. Історико-правовий аналіз кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень (XX – XXI століття). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: наук. журнал*. 2018. № 2. С. 137–144.

6. Kolomiets V. To the discussion about the possibility / impossibility of causing bodily harm through inaction (Articles 121-125, 128 of the Criminal Code of Ukraine). *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 6 (volume 2). С. 111–117.

7. Коломієць В. Ю. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесного ушкодження: постановка проблеми. *Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства: матеріали круглого столу* (м. Київ, 28 лист. 2013 р.). Київ: Державна пенітенціарна служба України, Інститут кримінально-виконавчої служби, 2013. С. 156–157.

8. Коломієць В. Ю. Актуальні питання правового забезпечення кримінально-правової охорони здоров'я людини. *Четверті харківські кримінально-правові читання: тези доп. та наук. повідомл. учасників міжнар. наук. студентів та аспірантів* (м. Харків, 16–17 травня 2014 р.). Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2014. С. 269–271.

9. Коломієць В. Ю. Результати дослідження проблеми кримінальної відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (25 травня 2018 р., м. Дніпро). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 217–220.

10. Коломієць В. Ю. Окремі питання відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень. *Правові та організаційні засади забезпечення державою правоохоронної функції: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конференції* (Дніпро, 30 жовтня 2018 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 112-114.

АНОТАЦІЯ

Коломієць В. Ю. Кримінальна відповідальність за заподіяння тілесних ушкоджень. – *На правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і криминологія; кримінально-виконавче право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2019.

У дисертації вдосконалено теоретичні положення кримінального права в частині відповідальності за заподіяння тілесних ушкоджень, напрацьовано можливі напрями удосконалення ст.ст. 121–125, 128 КК України та відповідної правозастосовної практики.

Зокрема констатовано, що закріплене у ст. 3 Конституції України положення про визнання здоров'я людини однією з найвищих соціальних цінностей в державі знайшло відображення у вітчизняному законодавстві, будь-які порушення якого визнаються злочинами та кримінальними проступками в межах Розділу II Особливої частини КК України. Це пояснюється тим, що посягання життя та здоров'я людини завжди у будь-якій країні будуть визнані злочинними. Одними з таких є злочини, пов'язані із заподіянням тілесних ушкоджень (ст.ст. 121–125, 128 КК України), сучасна практика застосування яких характеризується зниженням як показників зареєстрованих кримінальних проваджень, так і засуджених осіб.

Ст.ст. 121–125, 128 КК України законодавцем визначено як злочини із матеріальним складом, наслідки яких, здебільшого, визначаються згідно з наказом МОЗ України № 6 від 17.01.1995 р., яким затверджено Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень. Цей нормативно-правовий акт за більш ніж двадцять років його застосування жодного разу не змінено чи доповнено, не дивлячись на значний прогрес розвитку наук про людину, що є однією з проблем належної кримінально-правової охорони її здоров'я.

Законом України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» ст. 121 та ст. 123 КК України з 11 січня 2018 року зазнали суттєвих змін, проте підписана, але нератифікована Україною Конвенція стала лише ще однією проблемою належної кримінально-правової охорони тілесної недоторканності людини.

Ключові слова: людина, здоров'я, правове забезпечення, злочин, покарання, кримінальна відповідальність, тілесне ушкодження, тілесна недоторканність, ступінь тілесного ушкодження.

SUMMARY

Kolomiyets V.Yu. Criminal liability for bodily harm. – *The manuscript.*

Thesis for a scientific degree of candidate of legal sciences in specialty 12.00.08 – criminal law and criminology; criminal executive law. – Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, 2019.

In the dissertation the author has improved theoretical provisions of criminal law in the part of responsibility for causing bodily injuries, and has elaborated possible directions of improvement of articles 121-125, 128 of the Criminal Code of Ukraine and relevant law enforcement practice.

In particular he has stated that the stipulated in Art. 3 of the Constitution of Ukraine the provision on the recognition of human health as one of the highest social values in the state has been reflected in domestic legislation, any violations of which are recognized as crimes and criminal misdemeanors within Section II of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. This is due to the fact that the encroachment of a person's life and health will always be recognized in any country. One of them are crimes related to the infliction of bodily harm (Articles 121-125, 128 of the Criminal Code of Ukraine), the modern practice of which is characterized by a decrease in both the indicators of recorded criminal proceedings and convicted persons.

Articles 121-125, 128 of the Criminal Code of Ukraine are defined by the legislator as crimes with material composition, the consequences of which are determined in most cases according to the Order of the Ministry of Health of Ukraine No. 6 of January 17, 1995, which approved the Rules of forensic assessment of the bodily injuries gravity degree. This normative legal act for more than twenty years of its application has never been amended or supplemented, despite the significant progress in the development of the human sciences which is one of problems of proper criminal legal protection of his/her health.

The Law of Ukraine No. 2227-VIII of December 6, 2017 "On Amendments to the Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine in order to implement the provisions of the Council of Europe Convention on the Prevention Violence against Women and Domestic Violence and the Combatting these phenomena" Articles 121 and 123 of the Criminal Code of Ukraine on January 11, 201, have undergone significant changes, but the Convention, which was signed but not ratified by Ukraine, has become only one more problem of proper criminal legal protection of human body inviolability.

The dissertation is one of the first integrated monographic researches in the field of criminal law of Ukraine which deals with the problem of criminal liability for causing bodily injuries within Section II of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. As a result of the work the author has formulated the following conclusions and provisions that are put forward in defense, namely, it was first proved that the specific object of the crimes stipulated in Articles 121-125, 128 of the Criminal Code

of Ukraine are public relations providing for the protection of the person's health, and the main direct object are social relations that ensure the protection of human body inviolability. On the basis of the study of legal practice materials the author has found that crimes stipulated in Articles 121-125, 128 of the Criminal Code of Ukraine can be committed only by way of action, while inaction indicates the consequences or method of committing other crimes, even in the legislative indication of acts in parts of other these articles. In pursuance of the Council of Europe Convention on the Prevention Violence against Women and Domestic Violence the author has proposed to establish criminal liability at the level of qualified components for grave and moderate gravity of a bodily injury caused by sexual affiliation.

The dissertation has improved the doctrinal position regarding the expediency of exclusion from Art. 121 of the Criminal Code of Ukraine mutilation of genital organs as a possible consequence of severe bodily harm; the provisions of the criminal legal science as to the expediency of conducting constant searches for improving the criminal and legal provision of human life and health; it has got further development of the situation regarding the criteria for distinguishing between crimes stipulated in Articles 121-125 128 of the Criminal Code of Ukraine, on related offenses, criminal offenses and administrative offenses, primarily on the basis of such features as the consequences, the amount and type of punishment for their commitment; the assertion that the signs of specific components of crimes can be disclosed in other normative legal acts (blanket criminal legal dispositions), the level of which should be according to the law, and therefore rules of forensic assessment of the severity of bodily injuries need to be improved.

The author has established the social condition of criminal responsibility for causing bodily injuries by correspondence with the following grounds of criminalization of socially dangerous acts as: social danger; typical and sufficient prevalence; presence of certain dynamics of distribution; needs to be influenced by criminal legal measures; the system of criminal justice in counteracting this act has the appropriate capabilities and material resources; the positive effects of its criminalization are clearly overwhelming; at many stages of development, this act was criminalized, and such punishment is supported by society.

Keywords: *human, health, legal support, crime, punishment, criminal liability, bodily harm, physical integrity, degree of bodily harm.*